

Drs. H.J. Lam, Ridderkerk

Horen - komen - verlossen

"Ik heb hun zuchten gehoord en ben neergekomen om hen daaruit te verlossen."

(Handelingen 7:34^m)

Een prachtig Godswoord is het dat Stefanus aanhaalt: "Ik heb hun zuchten gehoord en ben neergekomen om hen te verlossen." Daar zit heel het evangelie in. Voor het eerst klonk het, toen God zich aan Mozes openbaarde (Exodus 3).

Deze aanhaling is opmerkelijk. Want ze komt voor in Stefanus' uiterst felle rede tot het Sanhedrin, die uitloopt op de woorden: "Onbesnedenen! U verzet u altijd tegen de Heilige Geest!" Iets positiefs verwacht je dan niet. Toch houdt Stefanus Gods daden hoog en wijst hij erop dat God de God is die hoort en komt en verlost.

Deze woorden zeggen iets over Gods wezen. Ze staan ook niet los van elkaar: want als God hoort, komt Hij; en als Hij komt, verlost Hij.

Het zijn woorden die de Heilige Geest vastmaakt in ons hart. Dat is maar goed ook. Want hoe gauw plaatsen wij geen vraagtekens achter zulke woorden? De Geest weet ze echter uit te rekken tot uitroeptekens.

Besef je – vraagt Hij – dat je een God hebt Die *hoort*, hoort als geen ander? Die altijd naar je luistert, al zit je achter nog zo'n dikke betonwand. Die zelfs je meest zwakke geluid onderschept. De Psalmen staan er vol van: "God heb ik lief, want die getrouwe Heer *hoort* mijne stem."

Nu zegt de Here niet alleen *dát* Hij hoort, maar ook *wát* Hij hoort: "Ik heb hun *zuchten* gehoord." Dat hoort God vooral: ons gezucht. Dat is geen zelfvoldaan gezucht. Nee, dit zuchten heeft te maken met roepen, kermen, huilen. Heel de nood van de mensheid ligt erin opgesloten. Wat wordt er gezucht vanwege verdriet en pijn, schuld en zonde. Hoezeer kreunt de schepping. "Heel de schepping *zucht*," schrijft Paulus. Al dit zuchten hoort God.

Calvijn zegt mooi: "God neigt zijn hart vooral tot medelijden, als wij onze klachten en verzuchtingen in zijn schoot neerleggen." Inderdaad, dat staat ons te doen: het allemaal in zijn schoot neerleggen. Want Hij hoort!

Daar laat Hij het niet bij. Op zijn horen volgt zijn *komen*: "Ik heb hun zuchten gehoord en ben *neergekomen*." Dat is even wat! De hoge en heilige God, omringd door zijn engelen, zetelend in heerlijkheid, die – zoals Stefanus verderop in zijn rede zegt – de hemel heeft tot zijn troon en de aarde tot een voetbank voor zijn voeten – *die* God komt neer.

In het woord "ne(d)ergekomen" zit het woord "neder", dat doet denken aan "vernederling". Dat God nederkomt, is namelijk geen eer voor

Inhoud

Meditatie 127

'Vrijmoedigheid' in de vroeg-christelijke gemeente 128

Dr. H. Klink, Hoornaar

Waarom Israël? Waarom Jeruzalem? 131

Dr. H. Dubbelman, 's-Gravenpolder

Enkele gedachten in verband met het tweede grote gebod 132

Prof. dr. M. Oudkerk, Giethoorn

Woord van Dietrich Bonhoeffer (1906-1945)

Christus spreekt tot ons niet anders dan Hij destijds (toen Hij op aarde was) sprak.

Hem. Het is evenmin een eer voor ons. We weten waar dat op vast zit: op onze zonde.

Hoe meer de Heilige Geest ons daar erg in doet krijgen, hoe meer het ons verwondert dat God zegt: "Ik ben neergekomen om te verlossen." Dus niet om te straffen en te vernietigen; wat we hebben verdiend. Nee, om te verlossen. -- Een sterk woord: eruitrukken, ontzetten, zoals een belegerde stad ontzet wordt. Dat kost dus nogal wat. Dat kan ook niet anders. Want satan houdt ons in een wurgende greep. Wij zitten zelf ook met huid en haar en met hart en ziel vast aan het kwaad, aan ons "ik" en-noem-maar-op. Verlossen.

Gaat het over verlossen, dan gaat het op hetzelfde moment ook over de Verlosser, over onze Here Jezus Christus. Zonder zijn naam kunnen we niet goed spreken over horen en komen en verlossen. In zijn eigen Zoon is God neergedaald. Zo veel werk heeft Hij gemaakt van zijn horen en van óns zuchten.

Dat werk concentreert zich vooral in Christus' kruis. Daarop richten we ook nu weer ons oog. Daaraan stierf onze Heiland, tot een volkomen verzoening van al onze zonden. Daar daalde Hij o zo diep neer in de afgrond van ons verloren bestaan. Waarom? Om ons daaruit te verlossen. Hoezeer heeft Hij toen gezocht tot zijn Vader, drie uur lang, dat is een eeuwigheid lang. Maar zijn Vader kwam *niet*. Waarom niet? Opdat wij tot God genomen en nooit meer door Hem verlaten zouden worden; opdat wij niet eeuwig zuchten onder het oordeel, maar eeuwig zingen van Gods goedertierenheên.

Nog steeds daalt God neer: in brood en wijn. Zo zeker we die vasthouden, zo zeker is het dat God is neergekomen om ons te verlossen. "Gij, Heer, alleen kunt mijn genezing zijn, voed mij en drink mij met uw brood en wijn." Totdat U mij doet komen in uw heerlijkheid.

'Vrijmoedigheid' in de vroeg-christelijke gemeente

In het begin van de 20^e eeuw heeft Erik Peterson gewezen op het merkwaardige feit dat de vroeg-christelijke gemeente zich 'ekklesia' is gaan noemen. Hij heeft aan dit gegeven meerdere studies gewijd. Het tekent zijn belezenheid en vooral zijn inzicht dat hij de aandacht gevraagd heeft voor de Grieks-hellenistische achtergrond van deze aanduiding. Daarmee was Peterson zijn tijd vooruit. Pas op het eind van de 20e eeuw heeft Martin Hengel erop gewezen hoe opvallend het is dat de gemeente deze typering voor zichzelf gebruikte.

Hengel wijst erop dat de christenen in onderscheid van de Joden voor de samenkomsten van de gemeente niet het woord 'proseuchè' (gebedshuis) kozen, zoals de Joden in de diaspora deden of het woord 'syna-

goge', zoals dat in Israël gebruikelijk was, maar het woord 'ekklesia'. Dat ze dit deden, werpt licht op een ander woord dat in de vroeg-christelijke gemeente van grote betekenis was: het woord 'parrèsia' ofwel 'vrijmoedigheid'.

In dit artikel wil ik ingaan op de vraag wat het woord 'parrèsia' te zeggen heeft. Ik wil dat doen door het in verband te brengen met het woord 'ekklesia'.

De volksvergadering en het vrijmoedig spreken

Het begrip 'ekklesia' is afkomstig uit de Griekse stadstaat, de polis. Het duidt de vergadering van vrije burgers aan. Bekend is dat in bijvoorbeeld Athene in de vierde eeuw voor Chr. in de volksvergadering ('ekklesia') alle burgers vrijuit het woord mochten voeren. Vooral de laatste decennia is naar dit begrip veel onderzoek verricht, zowel door theologen als door filosofen. 'Vrijmoedigheid' (parrèsia) betekende meer dan dat men 'vrijuit' het woord mocht voeren. Er waren ook de volgende aspecten aan verbonden:

Degene die vrijmoedig sprak, deed dat vanuit een bepaalde achtergrond. Hijzelf en vaak ook mensen uit zijn voorgeslacht wisten zich verantwoordelijk voor het wel en wee van de polis.

Dikwijls werd er naar deze mensen geluisterd vanwege hun verdiensten voor de polis. Ze hadden bewezen verstandige mensen te zijn, op wie men kon vertrouwen.

Toch was hun advies niet zonder risico voor henzelf.

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Drs. L.J. Geluk, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 26,50 per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

Als hun raad in gevaarlijke situaties niet goed uitpakte, kon zich dat als een boemerang tegen hen keren. Een eventuele mislukking kon op hen verhaald worden. Beroemd is de opmerking van Pericles die zich tientallen jaren verdienstelijk had gemaakt voor Athene. Toen hij ten tijde van de Peloponnesische oorlog de volksvergadering een dringend advies had gegeven, voegde hij eraan toe: "Als u met mij instemt, en het plan mislukt, kun u dat niet op mij verhalen. U hebt er immers mee ingestemd." Zo dekte hij zich bij voorbaat in!

Wilde iemand serieus genomen worden, dan moest het duidelijk zijn dat hij van binnenuit betrokken was op het wel en wee van de stad. Bij een inwoner van geboorte, die bovendien een roemrijk voorgeslacht had, was dit gewaarborgd. Als het volk daarvan overtuigd was, kon je des te vrijmoediger de waarheid spreken.

Na 400 voor Christus kreeg het begrip 'vrijmoedigheid' een iets andere inhoud. Dit hing samen met de veranderde politieke situatie. Na de veroveringstochten van Alexander de Grote verdween de polis als onafhankelijke stad en ontstonden enkele grote rijken. Deze werden bestuurd door machtige koningen 'Vrijmoedigheid' kreeg toen de betekenis van 'het eerlijk adviseren van de koning'. Ook dit was niet zonder risico, zoals Seneca, de directe raadgever van keizer Nero ontdekte. Nero dwong hem immers tot zelfmoord.

De adviseurs hielden het midden tussen degenen die bekend stonden als 'wijzen' en die leiding gaven aan een school en de 'profeten', zoals vooral Israël die kende. Ook zij verbleven vaak aan het hof. Zo was het ooit ook met Nathan, die koning David bestrafte na zijn omgang met Bathseba. De raadgever kon dus spreken met vrijmoedigheid en op die manier het heil van het volk, van de staat en ook van de koning zoeken!

Het is opvallend hoe belangrijk zowel het woord 'ekklesia' als 'parrèsia' waren voor de christelijke gemeente. Het is veelzeggend dat in de eerste hoofdstukken van Handelingen beide woorden heel vaak voorkomen. Zo vertelt Lucas dat de gemeente ('ekklesia') in gebed ging en God uitdrukkelijk vroeg om de gave van de vrijmoedigheid, om te getuigen van zijn Naam. Zij beriep zich daarbij op Psalm 2, waarin staat dat God de koning (zijn Zoon) gezalfd heeft op de Sion! De gemeente dacht bij dit laatste aan Christus en de opstanding. In de benauwde situatie waarin de gemeente gekomen was door de dreigementen van het Sanhedrin aan het adres van Petrus en Johannes, trok zij zich op aan het feit dat Jezus gezalfd was en tot koning was verheven 'over' of 'op' de Sion. Die wetenschap vergrootte hun blijdschap en gaf hun moed om - de waarheid - te spreken, zelfs tegenover het Sanhedrin!

Stefanus

Dat dit zo was, komt duidelijk naar voren bij Stefanus. Nadat het Sanhedrin tevergeefs heeft geprobeerd Petrus en Johannes te intimideren en er door toedoen van Gamaliël wat ruimte is gekomen voor de christelijke gemeente, komt Stefanus in opspraak. Ondanks de bedreigende situatie neemt hij het woord en spreekt vrijmoedig over Christus en zijn heil. Al de genoemde aspecten die gekoppeld zijn aan het woord 'vrijmoedigheid' komen in zijn geschiedenis naar voren.

Stefanus weet dat hij van de *waarheid* getuigt en daarmee *het goede* zoekt voor het volk. Veelzeggend is dat Lukas uitdrukkelijk vermeldt dat hij vervuld was met de Heilige Geest. In het Evangelie van Johannes lezen we dat de Geest van God de 'Geest der waarheid' wordt genoemd: "Als Hij gekomen is, zal Hij van de 'waarheid getuigen'." Johannes gebruikt daarbij woorden die gangbaar waren in een rechtsgeding.

Stefanus' vrijmoedigheid hangt samen met het feit dat hij *heel het volk* op het oog had. De eerste christenen waren ervan overtuigd dat ze het hele volk (ook de Joden uit de diaspora) aan moesten spreken met de boodschap van het heil. Jezus zelf had hen daar op voorbereid. Niet voor niets koos hij 12 discipelen uit, als symbool voor de 12 stammen van Israël. Het heeft iets te zeggen dat de Here Jezus op de belangrijke Joodse feestdagen naar Jeruzalem trok! Het waren de dagen dat er van heinde en verre tienduizenden Joden in de stad samengekomen waren. Het is ook niet voor niets dat Hij de Geest uitstortte op het Pinksterfeest, waardoor aan de Joden en proselieten die uit alle windstreken naar Jeruzalem waren gekomen, het heil verkondigd kon worden! De discipelen legden getuigenis af voor het hele volk. Ook de naam 'ekklesia' geeft de betrokkenheid op het hele volk weer: de gemeente is het ware Israël – daarin waren alle stammen van Israël vergaderd, evenals de heidenen!

Dat Stefanus met vrijmoedigheid optreedt, hangt vooral samen met het feit dat de beloften aan Israël in vervulling zijn gegaan en hij weet dat hij aan Jeruzalem *toebehoort door een (nieuwe) geboorte*.

Deze vervulling is al vanaf oude tijden beloofd aan de aartsvaders. Stefanus staat in hun traditie! Uitdrukkelijk wijst hij in zijn preek tegen het Sanhedrin op Abraham, Jozef, Mozes, Jozua, David en Salomo en typeert hij hen keer op keer als 'onze vaders'. Het nieuwe van zijn boodschap dat hem in vervoering brengt, is dat de belofte die zij hadden ontvangen en die door Mozes was verwoord ("er zal een profeet opstaan in uw midden, zoals ik") vervuld is! Dat betekent dat het heil volledig is opengegaan!

Wat dat inhoudt, vertelt Stefanus in zijn preek. Het geding waarom hij voor het Sanhedrin staat, hangt samen met de tempel. Hij wordt ervan beticht dat hij gezegd zou hebben dat de tempeldienst moest worden afgeschaft. Stefanus wijst het Sanhedrin er op dat de tempeldienst in Jeruzalem een afschaduwing is van de echte tempel en tempeldienst, die Mozes gezien heeft op de berg Sinaï. De echte tempel is in de hemel! Mozes heeft dat gezien. Dat geldt ook van Salomo! "God woont niet in een tempel die met handen is gemaakt." Dat zei Salomo bij de inwijding van de tempel en in het slothoofdstuk van Jesaja zegt de profeet hetzelfde (Jesaja 66): "Hij woont in de hemel!" In dat heiligdom is Jezus ingegaan. Wie door Jezus in het heiligdom gaat, d.w.z. wie Zijn Naam aanroept, Hem erkent als *kurios*, maakt een nieuwe geboorte mee. Psalm 87 zingt ervan: hij wordt geboren in Jeruzalem. Van die nieuwe geboorte profeteert Jesaja in hoofdstuk 66.

In het besef daarvan ligt de diepste verankering van Stefanus' vrijmoedigheid. Hij is in Sion geboren! En de beloften aan de vaders gaan in vervulling. In de christelijke gemeente komt Israël tot zijn vervulling: de echte tempel ligt open en Gods kinderen mogen er binnengaan!

Wat hij echter tot zijn spijt constateert, is dat uitgerekend de leiders van het volk verzet aantekenen en daardoor het volk in de weg staan. Maar hij realiseert zich dat dit altijd zo geweest is: Jozefs broers verkochten hem, Mozes werd gewantrouwd. Toen Mozes de berg Sinaï opging, vroeg het volk aan Aäron, nota bene de priester, om een gouden kalf en Aäron stemde ermee in. Zozeer kunnen de priesters dwalen! Zelfs nu, na Jezus' komst is het niet anders. Maar Stefanus weet: ondanks de ongehoorzaamheid werd dankzij Jozua (Stefanus gebruikt hier de naam 'Jezus') de tabernakel het beloofde land binnengedragen.

Het heeft er veel van weg dat Stefanus van plan was om zijn preek af te sluiten met te wijzen op Jezus, die als de Zoon door zijn sterven en opstanding de weg gebaad heeft tot het echte hemelse heiligdom en de gemeente daar nu al mee verbindt. Hij krijgt er de kans niet voor Terwijl hij 'vrijmoedig' spreekt, raakt hij in vervoering. Zijn gelaat krijgt iets hemels, als dat van een engel. Het is alsof de hemelse heerlijkheid die hij zag, op zijn gezicht afstraalt! Het maakt de leden van het Sanhedrin woedend. Ze stormen op hem af en stenigen hem.

Toch: in zekere zin kan hij zijn preek afmaken. Hij ziet Jezus in het heiligdom, in de hemel, als de Zoon des mensen: degene die alle macht heeft gekregen in

de hemel en op de aarde en roept uit: Ik zie de Zoon des mensen, staande aan Gods rechterhand. Verder vraagt hij om vergeving voor zijn belagers. En tegelijkertijd straalt zijn gezicht van vreugde.

Saulus/Paulus

Parrèsia ('vrijmoedigheid') is niet zonder gevaar. Stefanus heeft de gevolgen ervan ondervonden, maar als eerste martelaar aanvaard.

Het lijkt erop dat het Sanhedrin het getuigenis kan smoren. Maar uitgerekend Saulus die als jonge farizeër bij de steniging staat en die toejuicht, kan wat daar gebeurt niet meer van zich af zetten. De gebeurtenis brengt hem er eerst alleen maar toe om de gemeente fanatieker te vervolgen. Maar hij moet voor Stefanus' getuigenis zwichten.

Hoe vaak zal hij gedacht hebben aan Jesaja 66, het hoofdstuk dat Stefanus aanhaalt, waarin de priesters bestraft worden en de profeet zegt dat er een tumult was in de tempel en de rechtvaardige verdrukt werd? Jesaja zegt: "Hoort het woord van de HERE, u die voor zijn woord beeft! Uw broeders die u haten zeggen, degenen die u voor mijn Naam uitwierpen zeggen: 'Laat de HERE verheerlijkt worden, zodat wij uw vreugde mogen zien! Maar zij zullen beschaamd worden.'" Saulus heeft deze woorden letterlijk in vervulling zien gaan. Hij heeft het tumult in de tempel gezien en de honende woorden van het Sanhedrin gehoord. Hij heeft Stefanus' vreugde gezien. Het ergert hem enorm en hij verzet er zich tegen. Tot hij dezelfde Jezus ontmoet die het voor zijn 'ekklesia' opneemt. Dat leert hem de *kurios* aan te roepen.

Zo is door Stefanus' 'vrijmoedigheid' een bres geslagen in het bastion van het Sanhedrin. Door de ontmoeting met de *kurios*, maar ook door de indruk die Stefanus op hem maakt, is Paulus de belangrijkste getuige geworden. Veel heeft hij geleden vanwege zijn vrijmoedig spreken. Maar hij deed het met de bedoeling dat het hemelse Jeruzalem als de stad van God, waarvan de 'ekklesia' op aarde een afspiegeling is, bevolkt zou worden, door Joden en heidenen. In Jeruzalem ondervond hij daarbij veel tegenstand. Het spreken werd hem belet! Hij werd er gevangen genomen en dankzij de Romeinen gered. Lukas eindigt Handelingen der apostelen dan ook met de reis van Paulus naar Rome en vertelt in het allerlaatste vers van Handelingen 28: "(Paulus) verkondigde het koninkrijk van God en leerde de dingen omtrent de Here (*kurios*)! Jezus Christus ongehinderd met alle vrijmoedigheid!"

H. Klink, Hoornaar

Waarom Israël? Waarom Jeruzalem?

Algemeen

Het land Israël staat regelmatig in de belangstelling, zowel negatief als positief.

Een negatief voorbeeld is het optreden van oud-premier mr. Dries van Agt in de Kamer. Van Agt, als pleitbezorger van het burgerinitiatief "Sloop de Muur", verzocht de Kamer om sancties tegen Israël, vanwege de aanwezigheid van een veiligheidsmuur tegen de terroristische aanslagen van Hamas etc. Door de muur zijn de aanslagen van ongeveer 1000 per jaar teruggebracht tot bijna nul. Ondanks dat de Kamer verdeeld is over de muur, kreeg hij hiervan geen meerderheid voor zijn verzoek (*Telegraaf*, 12 juni 2013). Ook in de protestante kerken is er verdeeldheid in relatie tot de verhouding met Israël.

Een positief beeld is het toernooi om het Europese voetbalkampioenschap onder de 21 jaar in Israël. Het werd gespeeld in mooie stadions, waar Nederland zich plaatste voor de halve finale, maar daarin uitgeschakeld werd door Italië. De spelers vermaakten zich op het strand en de boulevards van Tel Aviv en kregen veel aandacht van het Israëliëse volk en de media. Het was zelfs zo, dat toen het Israëliëse elftal uitgeschakeld werd, de Israëliëse toeschouwers het Nederlands elftal massaal zijn gaan steunen. Het Nederlands elftal speelde in de grootste Israëliëse steden Tel Aviv en Jeruzalem. Steden die een opvallend onderling verschil tonen.

Verskil tussen Tel Aviv en Jeruzalem

Het verschil tussen Tel Aviv en Jeruzalem beschreef Martijn Krabbendam in het blad *Voetbal International*, 12 juni 2013.

- Tel Aviv wordt "de stad die nooit slaapt" genoemd en waar ook in juni de jaarlijkse Gay-Pride werd gehouden. Het symboliseert Israël. Een paar honderd kilometer verder in de Islamitische gebieden en landen geldt dit als een halsmisdaad.
- Jeruzalem is een openluchtmuseum. De Joden beschouwen de Klaagmuur als de belangrijkste Heilige Plaats. De moslims claimen de Tempelberg met de beroemde Al Aqsa moskee en de Rotskoepel. De christenen zien deze stad waar Jezus werd gekruisigd en weer verrees. De Heilige Grafkerk is de plaats waar Jezus is gestorven en opgestaan. Verderop staat de Olijfberg, waar Jezus weer zal verschijnen en bevindt zich de tuin Gethsemane waar Jezus werd verraden. Tevens staan in de stad het paleis van koning David en het Israël Museum met de Dode Zee rollen (waarin de oudste bijbelse

teksten staan). Het verschil tussen de steden wordt aangeduid als Tel Aviv ('they play', zij spelen) en Jeruzalem ('they pray', zij bidden).

Vanuit de voorgaande teksten worden twee vragen gesteld:

1. Waarom Israël?
2. Waarom is Jeruzalem zo belangrijk voor de drie genoemde wereldgodsdiensten en komen ze bijna samen op dezelfde plaats bij de Tempelberg?

Waarom Israël?

De geografische ligging van Israël is zodanig, dat het in het verleden onmogelijk was om vanuit Europa en Azië naar Afrika te reizen, zonder door het Heilige Land te trekken. Het land was daarom een kruispunt van wegen. Wereldveroveraars, zoals de Grieken onder Alexander de Grote, de Romeinen etc. passeerden of bezetten het Heilige Land en kwamen in contact met de Joden en hun Torah (Arey Kaplan, *Jerusalem: Eye of Universe*, 1976). God koos Israël, als Zijn volk, om Hem en Zijn geboden aan de naties in de wereld bekend te maken. Uit dit volk zou later Jezus geboren worden. Wat bijna bij niemand bekend is, is dat er zeven unieke mijlpalen zijn in de Joodse geschiedenis, die voorzegt zijn in zeven profetieën in de Bijbel. Deze zijn:

1. Het Joodse volk slaagt er in om 3000 jaar te overleven volgens een profetie in Jeremia 31:34-36. Samengevat staat daar: Zo lang de zon, de maan, dag en nacht elkaar afwisselen, zal er altijd een Joods volk zijn.
2. De verspreiding in de wereld, die in Ezechiël 12:15 voorzegt is: Ik zal hen verstrooien tussen de naties etc.
3. De voorspelling van het antisemitisme in Deuteronomium 28:65-67, waarin o.a. staat dat het leven van de Joden onder de naties onzeker zal zijn met vervolgingen en laster.
4. Weinig in aantal, hetgeen vóóraf in Deuteronomium 28:62 was voorzegt. Gij zult met weinig mensen overgelaten worden, terwijl gij talrijk waart, als de sterren aan de hemel etc.
5. Een licht voor de naties. De volken die ons onderdrukten, zullen in de toekomst naar ons komen om wijsheid en advies te ontvangen. De tekst in Zacharia 8:23 voorziet, dat in de tijd van de Messias vele volken naar Jeruzalem zullen gaan, om van de Joden te horen dat God met hen is.
6. De onderlinge afhankelijkheid tussen het Joodse volk en het land Israël. Dit blijkt voorzegt te zijn in

Ezechiël 33:28-29, waar staat dat vanwege de afval het land en Jeruzalem verwoest werden en bleven totdat de Joden terugkeren.

7. De wonderbaarlijke terugkomst van het Joodse volk naar hun thuisland. In onze tijd zijn wij hier getuige van, een feit dat in Jesaja 49:22 aangekondigd is. Daar is geschreven: Ik zal ze terugbrengen etc. Samenvattend. De voorzegde "zeven wonderen" in de Bijbel zijn tot op de dag van vandaag uitgekomen (Motty Berger en Asher Resnick in *Seven wonders of Jewish History*, 2013).

Waarom is Jeruzalem belangrijk voor de drie wereldgodsdiensten?

Het aardse Jeruzalem is de directe verbinding met het hemelse Jeruzalem en is het centrum van de wereld. Daarom is de stad belangrijk voor de wereldgodsdiensten. God had, volgens Ezechiël 5:5, Jeruzalem in het midden van de naties gezet en de landen er omheen. De Joden zouden vanuit deze stad God en de Torah aan de naties bekend moeten maken. Als men zowel de centrale plaats als haar geestelijke invloed ziet, dan is het niet verrassend dat Jeruzalem een heilige stad voor de meerderheid van de wereldpopulatie is. Ook in onze tijd hebben beslissingen van de regering van Israël nog veel invloed op de huidige wereldmachten (Ari Goldweg, *Why Jerusalem*, 2009 en Arey Kaplan: *Eye of the Universe*, 1976).

Het aardse Jeruzalem is het ontmoetingspunt tussen de fysieke wereld en de geestelijke wereld. De islamitische Palestijnen eisen Oost Jeruzalem met de Tempelberg op als hoofdstad. De R.K. kerk wil dat Jeruzalem een internationale stad wordt en de staat Israël wil heel Jeruzalem als hoofdstad. Dit is de oorzaak van veel spanningen en conflicten tussen deze godsdiensten. Het aardse verbindingspunt inclusief de heilige plaats van Jeruzalem naar het hemelse Jeruzalem wordt nu ingenomen door de geestelijke macht van de islam. Dit

blijkt door de aanwezigheid van de twee moskeeën. De godsdiensten voelen als het ware aan: Wie bezit heeft van de verbinding met het hemelse Jeruzalem, verwerft geestelijke macht in de wereld. Een einde van deze geestelijke strijd zal pas komen als de Messias Jezus terugkomt en de wereld weer rechtvaardig wordt.

Conclusie

Israël en Jeruzalem spelen een belangrijke rol in de wereldgeschiedenis en zijn een bron van veel conflicten. De drie godsdiensten botsen als het ware op elkaar rondom de Tempelberg en onder het hemelse Jeruzalem. De christelijke religie ging er eeuwenlang vanuit dat het Joodse volk was vervangen door de nieuwtestamentische kerk. De islam ziet zichzelf superieur ten opzichte van de andere godsdiensten. Vanaf de 19^e eeuw vermengde hun jodenhaat zich met het moderne antisemitisme in Europa. De moslims voeren momenteel hun eigen onderlinge godsdienstoorlog in het middenoosten. Het valt op dat bijna niemand er acht op slaat dat de genoemde voorspellingen realiteit zijn geworden en de gebeurtenissen hiervan in de wereld plaatsvinden. In de kerken ligt het accent meer op onderlinge verschillen, dan dat zij met de signalen van de tijd bezig te zijn. Zolang de verbinding tussen het hemelse Jeruzalem en het aardse Jeruzalem niet hersteld is, zullen er conflicten en spanningen zijn.

Ongeveer 2000 jaar geleden voorzegde het Joodse boek *de Zohar*, dat vanaf de 20^e eeuw er een plotselinge uitbarsting zou ontstaan van seculiere kennis en technologie met omvangrijke veranderingen. Grote sociologische en technologische veranderingen kunnen resulteren in sociale onrust. Een periode die wel eens de komst van de Messias zou kunnen aanduiden (Arey Kaplan, *The Pre-Messianic Era*, 2009).

Aan u om eens na te denken of u de genoemde situaties herkent of afwijst.

H. Dubbelman, 's-Gravenpolder

Enkele gedachten in verband met het tweede grote gebod

Naar aanleiding van de moeiten die velen hebben met de brief van Paulus aan de Kolossenzen en wel hoofdstuk 3, vers 18 en 19, waarbij hij zegt dat de vrouwen hun mannen onderdanig moeten zijn, blijken er nogal wat misverstanden te bestaan omtrent deze teksten omdat men de liefde alleen nog maar modern kan verstaan en daardoor een anachronistische uitleg van deze teksten geeft. Dit geldt ook vers 19 namelijk dat de mannen hun vrouwen lief moeten hebben.

Een goed verstaan van de liefde die in de Schrift wordt verkondigd blijkt brood nodig en heeft een sterk geloof verruimende en versterkende werking. Het maakt ook duidelijk dat die hoegenaamd niets meer van doen heeft met het moderne verstaan van liefde.

Het Grieks kent verschillende werkwoorden en (afgeleide zelfstandige) naamwoorden die betrekking hebben op het liefhebben, zoals dat in onze Bijbel wordt vertaald.

Het werkwoord *phileo* drukt de genegenheid uit zoals we die in de vriendschap kennen en is een algemene genadegift, die alle schepsels wordt meegegeven vanuit de moederschoot en moederliefde. Dit werkwoord wordt veelvuldig in de Schrift in deze zin gebruikt. Dan is er het Griekse *storgeh* de poëtische uitdrukking van deze algemene gekende genegenheid. Dit woord komt in de Schrift niet voor. Dan is er het Griekse *eroos*. Dit woord drukt de zinnelijke begeerten uit. Van dit zelfstandig naamwoord maakt de Schrift geen gebruik, maar spreekt dan altijd van de vleeselijke begeerten. In het Grieks is *epithumoen* begeerte. Zo wordt ook het begeren uit het 10^e gebod in de Septuagint vertaald met *epithumeo*, begeren. Over de voortplanting binnen het huwelijk gebruikt de Schrift het Griekse werkwoord *gennao* dat is 'verwekken', terwijl voor ontucht buiten het huwelijk in oud en nieuw testament het Griekse werkwoord *porneuo* wordt gebruikt, dat men tegenwoordig alleen nog gebruikt voor liederlijkheden die niet eens in Bijbelse tijden konden voorkomen. Voor al deze zeer uiteenlopende verhoudingen tussen mensen wordt in onze tijd het woord liefde en het werkwoord liefhebben gebruikt, terwijl de liefde en het liefhebben naar de Schrift niet meer gekend wordt en als volgt tot uitdrukking komt.

Tenslotte gebruikten de Grieken voor de goddelijke liefde die in hun rijke mythologie veel wordt bezongen het werkwoord *agapao* en het daarbij behorende zelfstandige naamwoord *agapeh* dat is de goddelijke liefde, die gewone stervelingen niet ten deel valt.

Dit werkwoord en zelfstandige naamwoord zijn gekozen bij de vertaling van het oude testament naar het Grieks in de 2e eeuw voor Christus om het Hebreeuwse *ahavà* te vertalen met het Griekse *agapeh*, het goddelijke liefhebben dat uitgaat van de God van Israël en die door alle machten en goden moet worden gehandhaafd in en door de wet, de Thora (Psalm 82). Wordt de goddelijke liefde door middel van de Thora niet gehandhaafd, dan zullen de goden/cultuurmachten die boven de culturen zijn gesteld als gewone mensen sterven/vergaan.

Allereerst dient te worden opgemerkt dat hier het Griekse *agapao* scherp door onze Heere Jezus wordt onderscheiden van het Griekse *phileo* in de vragen die Hij stelt aan Petrus aan de oever van het meer van Tiberias (Joh. 21:15-17). Hij vraagt eerst tweemaal of Petrus Hem met goddelijke liefde liefheeft (*agapao*) Petrus antwoordt op die beide vragen ontwijkend en zegt dat hij genegenheid of, zo men wil, vriendschap voelt voor de Heere (*phileo*). Die vraagstelling brengt

Petrus tot wanhoop omdat hij kennelijk niet tot *agapao*, zelfs niet tot *phileo* uit zichzelf in staat is, zoals blijkt uit de derde vraag van de Heere wanneer hij vraagt of Petrus dan wel werkelijk genegenheid/vriendschap voor Hem voelt. Dan kan hij alleen nog maar naar de Heere verwijzen en elke zelfkennis en/of bevestiging prijs geven door zichzelf uithanden te geven met het woord "U weet alle dingen, U weet dat ik genegenheid voor U heb." Dit *phileo* wordt hem door de Heere geschonken, maar de goddelijke liefde die door zijn verraad verbroken is en die de discipelen is opgedragen elkander zo lief te hebben kan nu (nog) niet worden hersteld!

De Heere Jezus belichaamt de Thora en is de levende Wetsvervulling en daarom ook de vervulling van het 2^e gebod: een vernieuwd gebod. Hij heeft het 2^e gebod voorgeleefd nl. dat zij elkaar onderling als broeders moeten liefhebben (Psalm 133): "Hoe goed, hoe lieflijk is het als zonen van 't zelfde huis als broeders samenwonen. Dit is als de zalf op 's Hogepriesters hoofd, waarmee Hij is aan God gewijd." Die zalving is aan de Heere Jezus voltrokken vlak voor Zijn intocht in Jeruzalem door Maria van Magdala. Het is de bevestiging dat Hij het liefdegebod volkomen heeft belichaamd, dat wil zeggen dat Hij de goddelijke liefde, de *agapeh*, onder Zijn broeders gestalte heeft gegeven. Daarom geeft de Heere Jezus dit vernieuwd gebod aan zijn broeders, de discipelen, pas nadat Judas zijn genoten tijdens het avondmaal verlaten heeft (Joh 13:34). "Een nieuw gebod geef ik u dat gij elkander liefhebt, gelijk ik u heb liefgehad, dat gij ook elkander liefhebt." Dit is de vervulling/uitwerking van het 2^e grote gebod, zoals dat in Leviticus 19:18 wordt gegeven.

De letterlijke tekst van het 2e gebod in het Grieks (Mattheüs 22:39) komt met tiitel en jota overeen met de tekst van de Septuagint als vertaling van Leviticus 19:18 en luidt in het Grieks:

agapehseis ton plehsion soe hoos seauton

Dit Schriftgedeelte staat in de strikte context hoe de Israëlieten onderling met elkaar moeten omgaan, geheel in tegenstelling tot de niet-Israëlieten. In de Staten vertaling luidt deze tekst in Leviticus als volgt: "Gij zult niet wreken noch toorn behouden tegen de kinderen van Uw volk (HSV: volksgenoten d.w.z. Israël) maar **Gij zult Uw naaste liefhebben als Uzelf!** Ik ben de Heere!" Dit is het Schriftgedeelte uit Leviticus waaraan de Heere Jezus refereert. De naasten op deze tekstplaats zijn dus de volksgenoten. De vertaling 'liefhebben als u zelf' is dus zeer onvolkomen. In de Rabbinse traditie wordt deze vertaling als onjuist afge-

daan. Martin Buber, als Joods leermeester, vertaalt Lev. 19:18 *ve-ahavát lereáka kamochá* uit het Hebreeuws naar het Duits als volgt:

Halte lieb deine Genossen dir gleich

dat wil zeggen: *“Heb lief uw (volks) genoot, aan u gelijk”*

in een volzin: Heb lief uw (levens) genoot die immers (voor God) aan u gelijk is.

Hier vinden we dus duidelijk dat het ‘als u zelf’ leidt tot drie misinterpretaties.

1. Het maakt het menselijke zelf tot referentie punt van dat liefhebben van de ander. Hij die zichzelf niet liefheeft, zou dus een ander niet hoeven lief te hebben. De nieuwe referentie is de Heere Jezus, wanneer Hij zegt: heb de ander (Uw broeder) lief zoals ik u heb liefgehad. Deze liefde gaat uit van de God van Israël. Die liefde moet zijn volk Israël weerspiegelen door middel van dit gebod. Daarom moet diezelfde broeder ook vermaand etc. worden.

2. Het liefhebben zoals dat in onze tijd verstaan wordt, is een geheel ander liefhebben. In de Heere Jezus krijgt de goddelijke liefde gestalte, dat is het *agapao*. Daaraan kunnen wij alleen deel hebben in zoverre wij verbonden zijn met de God van Israël, van Wie alle *agapeh* uitgaat, door de Heere Jezus, die ons die weg wijst en ons daarin is voorgegaan en voorgaat. Buiten Hem kunnen wij daaraan geen deel krijgen. Daarom belijdt de Kerk ook, op grond van de Schrift (waarbij we in het bijzonder denken aan de brief aan de Hebreëen en aan de brieven van Johannes): *“Licht uit Licht, God uit God.”* Uit onszelf kan geen liefde opkomen, als ons die niet eerst gegeven wordt.

3. De naaste is niet een willekeurig ander iemand, ook niet iemand die wij zelf aanwijzen of opzoeken. Ook niet degene die lijdt zonder dat wij die kennen. De naaste is iemand die wij kennen, een genoot, een volksgenoot in Israël, oorspronkelijk een stamgenoot.

Wie de naaste is wordt magistraal duidelijk als een Rabbijn dat vraagt aan de Heere Jezus waarop Hij met de gelijkenis van de Barmhartige Samaritaan antwoordt:

“En Jezus, antwoordende, zei: Een zeker mens kwam af van Jeruzalem naar Jericho, en viel onder de moordenaars, welke, hem ook uitgeschud, en daartoe zware slagen gegeven hebbende, heengingen, en lieten hem half dood liggen. En bij geval kwam een zeker priester dezelfde weg af, en hem ziende, ging hij tegenover hem voorbij. En desgelijks ook een Leviet, als

hij was bij die plaats, kwam hij, en zag hem, en ging tegenover hem voorbij. Maar een zeker Samaritaan, reizende, kwam omtrent hem, en hem ziende, werd hij met innerlijke ontferming bewogen. En hij, tot hem gaande, verbond zijn wonden, gietende daarin olie en wijn; en hem heffende op zijn eigen beest, voerde hem in de herberg en verzorgde hem. En des anderen daags weggaande, langde hij twee penningen uit, en gaf ze den waard, en zei tot hem: Draag zorg voor hem: en zo wat gij meer aan hem ten koste zult leggen, dat zal ik u wedergeven, als ik wederkom. Wie dan van deze drie dunkt u de naaste geweest te zijn van degenen, die onder de moordenaars gevallen was? En hij zeide: Die barmhartigheid aan hem gedaan heeft.”

Nu moeten we zeer zorgvuldig lezen. De naaste is dus niet de man die halfdood in de greppel lag! (dat wordt bijna overal verkondigd). De vraag die de Heere Jezus stelt is: wie is voor de man die halfdood in de greppel lag de naaste geweest. Juist dat is de Samaritaan. De naaste is dus degene die u, jou en mij barmhartigheid bewijst en die wij dank verschuldigd en meer nog, liefde verschuldigd zijn. Het is niet degene die wij opzoeken, maar degene die op ons pad komt en ons opzoekt met barmhartigheid (in deze gelijkenis de openbaring van de goddelijke liefde, de *agapeh*). Daarom werd in de vroege kerk de Heere Jezus ook afgeschilderd als de grote Barmhartige Samaritaan, in Wie de goddelijke liefde en barmhartigheid ons opzoekt. Daarom bestaat het tweede gebod niet zonder het eerste en is daaraan gelijk, dat wil zeggen: het tweede gebod is de weerspiegeling van het eerste. Wij moeten dus liefhebben diegenen die ons barmhartigheid bewijzen, die ons helpen in de nood. Dat zijn onze naasten. Dit gebod werkt dus dankbaarheid en dankbare mensen uit, waardoor uiteindelijk in alles onze Maker onze dank ontvangt. De naaste zoeken wij niet op, maar komt op ons levenspad.

Nu wordt ook eenvoudig te begrijpen dat de voorwaarde voor het in alles onderdanig zijn van de vrouw aan de man, is dat de man zijn vrouw liefheeft met goddelijke liefde, want hier staat wederom het werkwoord *agapao*. De man moet dus zijn vrouw liefhebben als Christus de gemeente, zoals de Vader de Zoon. Daarom zegt Luther dat het huwelijk de beste oefenplaats is voor het hemelse leven en dat ware vriendschap uit de Heilige Geest is.

Het huwelijk is de opmaat naar het herstel van de ganse Schepping, de wederoprichting aller dingen.

M. Oudkerk, Giethoorn